

Трајко Стаматоски, **На ономастички теми**, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 2002, 199 стр.

У предговору књиге *Македонска ономастика*, објављене 1990. г. њен аутор Т. Стаматоски је написао да она ни приближно не исцрпљује све сегменте македонског именовања лица и места кроз векове. Очигледна потврда тога је појава нове књиге *На ономастички теми* 2002. г., у којој аутор понавља исту констатацију као чињеницу да и после ове књиге, за њега и будуће ономастичаре, остају неистражена многа ономастичка питања.

Књига *На ономастички теми* има две целине. Прва *Современата состојба на македонската ономастика (7–54)* обухвата пет радова са домаћих и меѓународних скупова од 1991. до 1999. године. Она је управо наставак прегледа ономастичких истраживања и истраживача од краја 19. века са Трајком Китанчевим, који је у више наставака цариградских новина „Новини“, 1893. г. дао опширан и научно коректан и систематизован преглед македонске антропоније и Чехом Емануелом Фаитом са студијом о македонском именовању, објављеном у Прагу 1903. године, до најновијих достигнућа с краја XX века (*Современата состојба на македонската ономастика*, 9).

Ако се ова истраживања, по мишљењу аутора, могу сматрати предисторијом ове лингвистичке дисциплине, онда се права ономастичка истраживања, заснована на научним поставкама, могу везати за другу деценију 20. века и за студије *Стефана Младенова* о именима неких македонских река и *Стијана Романског* о именима неких македонских градова. Касније је ономастика Македоније, због њеног положаја на Балкану, „во која се вкрстувале низа патишта и интереси,“ постала предметом интересовања врских светских ономастичара као што су *Афанасиј Селишчев*, *Петар Скок* и *Макс Фасмер* (Исто, 10).

Нова етапа у развоју македонске ономастике везује се за оснивање македонског лингвистичког центра. За тај период важан је рад

пољског слависте *Влоѓимјежа Пјанке* који је у својим студијама објективно представи топонимију југозападне Македоније (*Топонимасџика на охридско-џресџанскиој базен*) (Скопје 1970, 485 стр.) и антропонимију дела централне Македоније (*Macedońskie imiona osobowe kotlinu Azot*), Warszawa 1975, 208 стр. (Исто).

Средином шездесетих година 20. века, тачније 1966. г., завршетком рада на дугорочном пројекту, тротомном *Речнику македонског језика*, руководство Института донело је врло значајну одлуку: „македонскиот јазик да се проучува на поширока основа, а не да биде место каде ќе се работи исклучиво на поголем, посеопфатен речник на македонскиот јазик“ (Одделни студии, 106). Тада су управо и формирана Одељења — за историју македонског језика (руководилац Радмила Угринова-Скаловска), за дијалектологију (руководилац Божидар Видоески), за савремени језик (руководилац Благоја Корубин), за лексикографију и лексикологију (руководилац Тодор Димитровски) и за ономастику (руководилац Трајко Стаматоски) (Исто).

Формирање Одељења за ономастику при ИМЈ било је од пресудног значаја за досад постигнуте резултате у овој области. Тада је започет организован и систематски рад на проучавању македонске ономастике. Сакупљање грађе на терену и ексцерпција историјских извора с једне стране, и с друге стране оспособљавање кадра боравком у развијенијим словенским научним центрима, кроз непуне две деценије резултирале су са десетак објављених монографија из топонимије и антропонимије. Знатно је већи број магистарских и докторских теза које чекају да буду публиковане (Современата состојба на македонската ономастика, 10, 11).

Уверени да ће опус ономастичких студија у последњих петнаест година 20. века занимати српску лингвистичку јавност, укратко ћемо се осврнути на рад из ове књиге Т. Стаматоског, насловљен *Современата состојба на македонската ономастика* (14–23), који је изложен на 28. меѓународном семинару за македонски језик, литературу и културу, организованом у Скопљу 1996. године.

Сам аутор је направио класификацију: Пројекти, Монографије у едицији Посебна издања Института за македонски језик и Докторске дисертације.

И. У најкраћим цртама најпре о Пројектима: 1. *Речник на џрезимињајта кај Македонцијте*. Објављен је том 1 (а–љ), у Скопју 1994. на 768 страна. Коаутори: Марија Коробар-Белчева, Маринко Митков и Трајко Стаматоски који је овај пројекат и покренуо и редиговао публиковани први том.

Ово је прво објављено коауторско дело сарадника Одељења за ономастику ИМЈ.

Речник садржи 11.808 презимена. Елементи обраде су следећи: структура и етимологија презимена, ареали у којима функционишу и фреквенција. Грађа за Речник је узета из пописа становништва 1961. године, тако да је избегнута свака произвољност у њеној селекцији. Он обухвата и она презимена која генетски нису македонска (влашка, украјинска, јерменска и др.), али која су се инкорпорирала у фонд презимена Македонаца, јер су се њихови носиоци слободном вољом изјаснили као припадници македонског народа.

2. Речник на имиџаџа на населениџе месџа во Република Македониџа. Коаутори: Олга Иванова, Маринко Митков, Трајко Стаматоски и Љубица Станковска.

Одредница је дата у званичном административном лику преузетом из Списка општина и насеља у Републици. Уз одредницу је дат дијалекатски лик са етницима и ктетицима (подаци са теренског истраживања), прецизна локација места, историјске потврде за име места, етимологија имена, доступна литература о датом ојкониму и предлог за званично име уколико постојеће није сасвим у духу македонског језика.

У обради одредница остао је мали број непопуњених места тако да Речник чека на објављивање чим и овај део посла буде завршен.

3. Речник на џојонимиџе во областџа џо сливоџи на Брегалница. Овај самостални пројекат Олге Иванове се налази у завршној фази израде. Ауторка је истовремено бележила на терену и топонимију прикупљајући ојконимију исте области за докторску дисертацију, која је већ објављена.

Речник садржи 11.462 топонимске јединице са потребним објашњењима и етимолошком обрадом. Стаматоски овде не даје податке који су елементи обраде топонима узети у обзир. На нама остаје да се путем размене издања македонског и нашег Института за језик дође до овог Речника те да се тако заинтересовани упознају са примењеном методологијом и заузму сопствени став определе ли се за сличан пројекат из српске топонимије.

4. Речник на географска лексика во македонскаџа џојонимиџа. Коаутори: Љубица Станковска (руководилац пројекта) и Митко Миовски (спољни сарадник ИМЈ).

За овај Речник сачињена је картотека географских термина у македонској топонимији њиховом ексцерпцијом из постојећих опшгих

топонимских картотека Одељења за ономастику ИМЈ и других извора. Аутори су потом започели семантичку и етимолошку обраду хидронимских и орографских лексичких јединица.

Након неколико година рада на пројекту, крајем 1992. године, посао је прекинут одласком руководиоца из ИМЈ.

Радећи на овом Речнику Љ. Станковска је објавила неколико прилога везаних за географску терминологију у македонској топонимији.

II. Посебне монографије у едицији Посебна издања ИМЈ:

1. Олга Иванова, *Месниџе имиња на областта њо сливоџи на Брегалница*, ИМЈ, Скопје 1982, 233 стр.

Ово је прерађена докторска дисертација О. Иванове. У суштини то је ојконимски речник наведеног подручја. Његов значај је у томе што су уз одредницу наведени као потврде и примери из целокупне расположиве македонске микротопонимије.

2. Петар Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички студиум*, ИМЈ, Скопје 1988, 590 стр.

Ово није у целини ономастичка монографија. Први део књиге тиче се историјског развоја македонског језика. За македонску ономастику је врло значајан други део књиге *Балканолошки ономастички студиум* са поглављима *Палеобалкански ономастички студиум* и *Антички осштајоци во современаџа ономастичка*.

3. Димка Митева, *Топонимијаџа на Струмичко*, ИМЈ, Скопје 1989, 376. стр. Ово је допуњена и прерађена магистарска теза, одбрањена на Филозофском факултету у Скопљу 1977. г. Монографијом је представљено 7.000 топонимских јединица из 73 села Струмице.

4. Трајко Стаматоски, *Македонска ономастичка*, ИМЈ, Скопје 1990, 336. стр. Књигом су обухваћени разни сегменти македонске ономастике — од стања ономастичких проучавања до тема које се тичу антропоономастике и топономастике, и нарочито тема везаних за питања ономастике и норме.

5. Блаже Конески, *Македонски месџа и имиња*, Студентски збор, Скопје 1991, 117 стр. Т. Стаматоски указује на срећну околност да је Б. Конески, утемељивач македонске науке о језику, последње године свог научног рада посветио ономастици. Посебно се истичу његови експлицитни закључци о мотивима именовања која усмеравају досадашња схватања о томе на један други колосек: мотив именовања једног места

чешће треба повезивати са личним именом него са морфо-физичким карактеристикама терена, историјским околностима и сл.

6. Љубица Станковска, *Речник на личниџе имиња кај Македониџе*. Издавач: аутор. Скопје 1992, 447 стр. Речник има 23.450 личних имена. Подацима о времену и извору појављивања л. имена обухваћена су имена до 16. века, обухваћена њеном докторском дисертацијом. Речник у овом облику, како сама ауторка истиче, требало би више да задовољи општекултурне потребе.

7. Васил Дрвошанов, *Речник на лични имиња*, *Детска радост*, Скопје 1994, 116. стр. Речник има, по оцени Стаматоског, практичну и комерцијалну вредност.

III. Докторске дисертације.

Т. Стаматоски истиче да су у овом периоду настали и други значајни радови, који чекају на публикавање, тако да се осврће само на две озбиљне ономастичке монографије.

1. Љубица Станковска, *Македонскиоџи тоџонимски систем до XVI век*, 1983. Ово је прва монографија чији је предмет проучавања историјска ономастика. Топонимски материјал потврђује богатство топоформаната и тополексема које су и до данас сачуване и које тако укључују македонски ономастички систем у општесловенски.

2. Марија Коробар-Белчева, *Тоџонимијатиа на Дебарско*. Скопје 1990.

Дисертацијом је обухваћено 215 насењених места од којих је 128 у границама Републике Македоније, а 87 на албанској територији. Регистровано је укупно 6.000 месних имена.

Први део дисертације чини лингвистичка интерпретација топонима, док је други део дат у виду речника топонима који су представљени лексичко-семантичким и структурно-граматичким принципом.

IV. Други радови.

У овом делу су изнети основни подаци о само једној монографији, с обзиром на њен значај за словенску ономастику. То је: *Основен систем и џерминологија на словенскиа ономастџика*. МАНУ, Скопје 1983, 412 стр.

Монографија је коауторство истакнутих словенских ономастичара и посвећена је успомени на Јана Свободу који је у Кракову, 1959. године покренуо иницијативу и дао прве елаборате за писање једне овакве књиге чија је израда трајала нешто дуже од две деценије.

Основа ове књиге са 415 ономастичких термина објављена је у Кракову 1971. године. Овде се као коаутори појављују Божидар Видоески и Трајко Стаматоски.

Ова књига служи као приручник из словенске ономастичке терминологије, који ће се временом прецизирати и допуњавати, јер је у њој предложен систем отворен систем, какав једино и може бити.

У закључку првог дела књиге *На ономастички теми*, Т. Стаматоски о перспективама ономастичких истраживања каже: „Несомнено, тоа е активното вклучување во општословенски проекти. Услови-те за тоа се исполнети — собрана е релативно солидна граѓа, а изградени се и солидни кадри. На потег се тие!“ (23).

Пажњу ћемо даље задржати на раду *Искусџва од работџаџа врз еден ономастички речник* (24–35). Ради се о *Речнику презимена код Македонаџа* (в. основне податке о њему на 2. страни овог приказа). Овде су изнети основни предуслови за рад на једном оваквом речнику. Добро познавање историје језика, дијалектологије (не само граматике једног дијалекта већ и апелативне лексике), добро познавање хипокористичке деривације, комплетног суфиксалног система једног језика, познавање језика у окружењу (међузечки контакти) као и страних језичких наноса током историје, познавање етнологије и сл. Потребни су добри дијалекатски речници, између осталог за етимолошко тумачење презимена, имајући у виду чињеницу да се у основи многих презимена налазе надимци, који опет своје порекло вуку из апелативне лексике (подвукла Р. Ж.). Стаматоски указује и на неопходност дијалекатских антропоономастикона, помоћу којих се (циљано, у месту где је одређено лично име забележено, провером на терену може доћи до различитих хипокористичких образовања у различитим крајевима) за утврђивање етимологије презимена која у основи имају хипокористик (истицање моје). Незаобилазни су и добри описни речници, етимолошки речници, топонимски речници, спискови и регистри насељених места не само на матичној територији већ и шире.

Ипак, услов свих услова је прикупљена солидна граѓа за конкретан ономастички речник (у овом случају Речник презимена)! На скептицизам О. Н. Трубачева, исказан у раду објављеном 1968. године, да у блиској будућности изрази оваквог речника (имајући у виду прикупљену квалитетну и свеобухватну граѓу) неће моћи да приступи ни руска ни инострана антропоономастичка наука, Т. Стаматоски каже да тада није поверовао у такву прогнозу, а ево и зашто: „Кај нас веќе беше во полни ек средовањето на материјалот што го донесуваше тогаш последниот попис на населението во Македонија (1961) со податоци за фреквенцијата и ареалите, на националноста на носителите на

одделно презиме, ексцерпцијата на граѓа од историски извори, собирањето на терен на прекарите на населението односно на хипокористиката на пофреквентни антропоними. Освен тоа, ние располагаваме со целосна картотека на микротопонимијата на Македонија, со исписи од богатите турски пописни дефтери од XV–XVI век, од богатите манастирски поменици (кодики) од XVI–XIX век и др. Според тоа, ние веќе располагаваме во добра мера со инвентарот на презимињата на Македонците 'во современата состојба и со елементи на нивната историја'. Значи, основниот услов — поседување на солидна граѓа — веќе беше исполнет“ (26).

Следе занимљиви радови *Блаже Конески како ономастичар* (36–46) и *Најновиите ономастички истражувања на Блаже Конески* (47–54).

У првом раду је на конкретним примерима показан допринос Б. Конеског на пољу ономастике којом је тумачио многа питања историје македонског језика у својој истоименој књизи. О неговом доприносу ономастици доволно уверљиво говори већ споменута књига *Македонски местиа и имиња* написана последњих година неговог научне каријере.

У другом раду, пишући о најновијим ономастичким проучавањима Конеског, Стаматоски нас упознаје са још једном књигом *Светиоти на њеснаџа и легендаџа* из зенита негових лингвистичких проучавања из области ономастике. Тумачећи називе села, градова, планина и осталих топонима, Конески је у многим случајевима кориговао првобитна тумачења из ранијег периода занимања за ономастику. Овде се наглашавају две ствари: опрезност Конеског у тумачењима и оставање простора за неку нову могућност указујући притом на различите могућности именована која потпору имају у старим писаним изворима.

Други део књиге *На ономастички теми* носи назив *Одделни студији* и чине га следећи радови: Од онимијата на нахијата Енице Вардар (според турски пописен дефтер од 1569 година) (57–67), Околу имињата на децата од Димитрија Миладинов (68–71), Од онимијата засведочена во Прличевата Автобиографија (72–81), Од онимијата на Охрид (според текстови од Шапкарев) (82–94), Студија за македонската антропонимија во чешко списание од почетокот на овој век (1903) (95–105), За Речникот на презимињата кај Македонците (106–117), Некои понеобични презимиња на Македонците (118–130), Кон етимологијата на некои презимиња на јужнословенски терен (131–139), Миграционите движења на Македонците одразени во нивните презимиња (140–149), Професијата одразена во македонската

онимија (150–168) и Од македонскиот антропонимски суфиксален систем (169–181).

У књизи су дата и два индекса: *Индекс на оними* 182–197 и *Индекс на авџори* (198, 199).

Сваки од радова је на свој начин занимљив, а ми ћемо се укратко осврнути на рад *За Речником на ѝрезимињаџа кај Македонциџе*.

Први том Речника са 11.808 презимена изашао је из штампе 1994. г. на 768 стр. + XXIII стр. Увода. У време писања овога чланка (2001. г.), други том Речника је био на паусу и чекало се само његово штампање. Он има 12.135 јединица на 796 страна. У раду на Речнику су учествовали Марија Коробар-Белчева, Маринко Митков, Трајко Стаматоски који је редиговао оба тома, а у израду другог тома укључила се и Олга Иванова.

За свако презиме се најпре наводе ареали у којима је забележено и његова фреквенција, а потом се даје етимологија. „Сите имиња а особено прекарите заложени во презимињата се многу прецизно опишани“ (109). Од два понуђена примера ми ћемо узети један: „Презимето Фарев се толкува како изведено од личното име Фаре, а ова од турског име Фарук односно од арапското Фаруг, кое означува ’оној што го разликува доброто од лошото, остроумен’, па се приведува и литература“ (109).

За књигу *На ономастички теми* Трајка Стаматоског може се рећи да представља веома корисну ономастичку библиографску јединицу не само македонске већ и општесловенске ономастике. Њен научни аспект је неспоран, али нашу пажњу је посебно привукла њена богата информативност о достигнућима македонске ономастике. Јасно је да су овакви резултати постигнати благовременим одређењем значаја ове лингвистичке дисциплине (1966. г. формирано је Одељење за ономастику при ИМЈ са трочланим тимом чији је основни радни задатак била ономастика), савршеном организацијом прикупљања ономастичке грађе (још 1968. године била је формирана картотека микротопонимије са простора целе Македоније!), одмах потом заснивањем тимских и индивидуалних пројеката, оспособљавањем кадрова и др.).

Не умањујући ни у ком случају све досад постигнуто у области српске ономастике, ипак, остајемо без даха над оним што је дала македонска ономастика, упитани како убрзати корак, стићи и вратити се са пуним бележницама ономастичке грађе из последњег пункта Србије! Не часећи часа, попунити грађом малобројне празнине неких готово истражених регија, осмислити и покренути ономастичке пројекте (топонимске речнике, речнике презимена, антропонимске речнике, специјализоване хипокористичке речнике, ојконимске речнике, сту-

дије са теоријском интерпретацијом различитих ономастичких сегмената). Једно је извесно: ми имамо оспособљене и квалификоване стручњаке ономастичаре.

Ово је, можда, прикладан тренутак да се упуту апел нашим уваженим учитељима и колегама да заједно са нама учине напор и помогну, да ономастика, сходно своме значају, поврати институционално место које јој припада у оквиру науке о српском језику.

Београд

Радмила Жугић